

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 061.231:623.42(497.5Split)"1582/1788"

061.231:623.42(497.4Koper)"1579"

Prejeto: 31. 7. 2007

Mariegola splitske bratovščine sv. Barbare in poročila beneških funkcionarjev o delovanju koprskke bratovščine sv. Barbare

ZDENKA BONIN

arhivska svetovalka

Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriasov trg 1, SI–6000 Koper

e-pošta: zdenka.bonin@gmail.com

IZVLEČEK

Beneška republika je že pred 13. stoletjem, ko se je dokončno ustalila v Istri, skušala politično in gospodarsko vplivati na nekatera vzhodnojadranska mesta. Zaradi neposredne bližine Benetk je bil vpliv na istrska mesta bolj izrazit, z geografsko oddaljenostjo od centra pa so se razlike, zlasti v zakonodaji, večale (npr. Dubrovniku se je uspelo rešiti beneškega pritiska). Kasneje je republika zaradi turškega osvajanja v Jonskem in Egejskem morju in s tem izgube ozemlja povečala svoj vpliv tudi v Dalmaciji (območje Zadra, predvsem pa Splita), kjer je ustanovila t. i. splitsko skalo. Vpliv Benetk je bilo moč čutiti na vseh območjih gospodarskega, kulturnega in družbenega življenja, kaže pa se tudi v delovanju bratovščin.

Ker po do sedaj znanih podatkih ni ohranjenega statuta nobene značilno cehovsko organizirane koprskke bratovščine, sta pa bili v Splitu in Kopru v istem obdobju stanovsko organizirani bratovščini topničarjev sv. Barbare, je bil za vzporednico vzet statut splitske bratovščine. Nekatera določila v njem zapisanih terminacij se nanašajo na celotno beneško ozemlje, zato njen statut nima le lokalnega pomena, temveč ga je moč uporabiti tudi za razumevanje delovanja bratovščine na koprskem območju. Statut je še toliko pomembnejši, ker (za zdaj) ni znan statut istoimenske koprskke bratovščine. Bratovščina, ki je sicer izpričana v nekaterih ohranjenih dokumentih, je glede na položaj Kopra v beneški upravi (center Beneške Istre) morala imeti velik pomen, nezanemarljivo pa je tudi razmeroma veliko število koprskih topničarjev (od 100 do celo 250), ki jih v svojih poročilih senatu omenjajo vsakokratni koprski podestati in kapitani.

KLJUČNE BESEDE: bratovščina sv. Barbare, Split, Koper

ABSTRACT

THE STATUTE (MARIEGOLA) OF THE FRATERNITY OF ST. BARBARA IN SPLIT AND REPORTS OF VENICE OFFICIALS ON THE ACTIVITIES OF THE FRATERNITY OF ST. BARBARA IN KOPER

The Venetian Republic had begun to exercise its political and economic influence over some of the eastern Adriatic towns even before it firmly established itself in Istria in the 13th century. Istria was heavily influenced due to the geographical proximity of Venice, but differences, particularly as far as legislation was concerned, became more apparent as the geographical distance from the center increased (Dubrovnik, for example, managed to break free from the power of Venice). Turkish expansion in the Ionic and the Aegean Sea caused the Venetians to lose some of their territories and respectively strengthen their influence in Dalmatia (the territories of Zadar, and Split in particular) where they founded the so-called Split port (splitska skala). The influence of Venice was present in all areas of economic, cultural and social life, and could be traced in the activities of fraternities as well.

As far as we know so far, no statute of a typically guild oriented fraternity in Koper has been preserved to this day. However, since there were similarly organized fraternities of bombardiers (bombardieri) of St. Barbara active in Split and Koper at about the same time, the author took the statute of the Split fraternity for the needed parallel. Some of the statute's decrees (terminazioni) were applied to the entire Venetian territory, thus being not only of local importance but also a stable ground for further understanding of the Koper fraternity activities. The statute of the fraternity of St. Barbara in Split is given

additional importance by the fact that no such statute of the homonymous fraternity in Koper has so far been discovered. Considering the position that Koper enjoyed in the Venetian administration as the center of the Venetian Istria, the fraternity of St. Barbara in Koper, of which there is evidence in some of the documents preserved, had to be of great importance, particularly as there was a considerable number of bombardiers involved in it (from 100 to 250) whom the chiefs (podestà) and captains in Koper regularly mentioned in their reports to the Venetian senate.

KEY WORDS: *Fraternity of St. Barbara, Split, Koper*

Kratek oris zgodovine Splita v 15. in 16. stoletju

Vsaj od sredine 15. stoletja je na področju vzhodne jadranske obale moč slediti prizadevanjem beneške države za čim večjo prevlado nad Jadranom ter čedalje večje napredovanje turške države proti deželam zahodnega Balkanskega polotoka in Podonavju. Split, ki se je kot svobodna komuna oblikoval že v 13. in 14. stoletju,¹ je v tem obdobju pravno formalno priznaval nadoblast madžarsko-hrvaškega kralja, vendar je bilo med njim in Benečani čutiti boj za oblast nad celotnim področjem. Benečani so področje Splita (in Trogira) dokončno zasedli leta 1420² in komuni počasi zmanjševali samostojnost.³ Beneška oblast se je odražala tudi na gospodarskem področju, saj so prepovedali uvoz blaga (tekstil), ki ni bilo pripeljano iz Benetk, trgovanje z železom in kožami, kljub določilom splitskega statuta, ki je preprečeval uvoz vina, so sprostili trgovino z njim (in s tem ogrozili prodajo domačega vina), onemogočili so nekoč svobodno trgovinsko menjavo med dalmatinskimi mesti, monopolizirali proizvodnjo soli in prepovedali kupo-

vanje tujih manjših ladij⁴ in tudi trgovanje (pod kaznijo 200 ducatov je bilo prepovedano tako potovanje kot tudi pošiljanje svojega trgovskega blaga s tujimi ladjami).

Po turški osvojitvi Bosne leta 1463 so ti postali stalna nevarnost sosednji Dalmaciji. Ko so leta 1471 osvojili Počitelj v dolini Neretve (kasneje pa še področje med Cetino in Neretvo razen makarskega primorja) in leta 1493 porazili hrvaško plemstvo na Krbavskem polju (ban Emerik Derencin), so turške čete pospešeno vdirale proti zahodu in jugu. V t. i. beneško–turški vojni (1499–1502) so slednji osvojili Makarsko in se neposredno pojavljali pred splitskim obzidjem. Ker so turške posadke kljub sklenjenemu premirju leta 1502 vdirale in ropale po beneškem ozemlju, so na severnem delu Splita (predel Pistura) zgradili novo obzidje. Že leta 1507 in 1508 so Split ogrožali novi turški napadi, ki so se še siloviteje nadaljevali leta 1510 in 1511. V boju proti Turkom so se na splitski strani med drugimi izkazali humanist Marko Marulić⁵ (1450–1524), Tomo Niger⁶ in splitski nadškof Bernardin Zane, ki je na sinodi v Lateranu leta 1513 poročal o turški nevarnosti.⁷ Beneška vlada ni uspela odbiti turških napadov, prav tako pa se tudi ni posebno vznemirjala zaradi obmejnih incidentov (meja splitskega teritorija proti Turkom je bila le nekaj kilometrov od mesta). Do dodatnih zapletov v samem Splitu in drugih dalmatinskih beneških mestih (boji med meščani in plemiči v Splitu, na Hvaru in v drugim mestih pod beneško oblastjo) je prišlo po zapori Velikega sveta,⁸ ki so dosegli višek

¹ Komuna je imela svoj statut (1312), zastavo in grb, voljeni veliki svet, vojaško posadko, kovala je svoj denar in samostojno sklepala trgovske pogodbe z drugimi komunami.

² Beneška republika se je že ob osvojitvi Splita zavedala, da samo mesto brez osvojenega področja Klisa in Omišalja, ki ga je imel v rokah cetinski knez Ivaniš Nelipić nima tako velikega gospodarskega pomena, kot bi ga imelo celotno ozemlje, zato si je prizadevala (tako na diplomatskem kot tudi vojaškem področju) za njegovo osvojitve. Kljub številnim političnim aktivnostim in medsebojnimi dogovori Benečanov z vsakokratnim hrvaškim banom ter med Benečani in bodisi bosanskim ali madžarskim kraljem, pa do zasedbe Klisa še do vdora Turkov v Bosno leta 1463 ni prišlo (Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 1–23).

³ Po prihodu Splita pod beneško oblast se je spremenil tudi notranje politični položaj v komuni. Veliki svet so sestavljali vsi moški člani plemiških družin starejši od 18 let, Mali svet izvoljeni člani Velikega sveta, kneza pa je vsako drugo leto pošiljal beneški senat. Splitski statut iz leta 1312 je sicer ostal v veljavi do konca beneške oblasti, vendar so mu Benečani s stalnimi spremembami omejili pomen. Do prihoda Benečanov so splitski svečeniki in meščani sami izbirali nadškofa, kasneje pa ga je po priporočilu Benetk postavljala papež.

⁴ S kaznijo 1000 ducatov je bilo prepovedano kupovanje manjših ladij s tonažo pod 1000 sodov (Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 33), torej okoli 800 t.

⁵ Pesnik in filozof, ki je desetletje pozival Splitčane in cel krščanski svet na boj proti Turkom, je pisal celo papežu Hadrijanu IV. V pismu ga je pozval, naj združi vse krščanske vladarje na boj proti Turkom (Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 53–54).

⁶ Tedanji trogirski škof se je zlasti izkazal pri posredovanju papeške pomoči (v denarju, hrani in smodniku) leta 1524 obleganemu Klisu.

⁷ Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 24–45.

⁸ Leta 1470 je bilo članstvo omogočeno le tistim, ki so lahko dokazali, da so bili že nekaj generacij plemiči.

Plan Splita (Lavallée, J: Voyage Pittoresque et historique de L'Istria et de la Dalmatie, s.p., Tav. 32).

med leti 1512 in 1514. Po prevzemu prestola sultana Sulejmana II. (1520–1526), zavzetju Beograda leta 1521 in obleganju Dunaja, so se Turki ponovno usmerili v Dalmacijo. Leta 1522 so zasedli Knin, leta 1524 pa so začeli oblegati Klis, ki je bil zadnja ključna postojanka za obrambo Dalmacije. Ob pomoči papeža (denar, hrana in strelivo) ter Uskokov so turški napad odbili in Klis je (skupaj s skoraj celotnim ozemljem do Solina) prišel v turške roke šele leta 1537.

Zaradi beneške gospodarske politike, ki je povzročala upad splitske trgovine, stalne turške nevarnosti, kuge (npr. leta 1527 naj bi v epidemiji umrlo okoli 6.000 ljudi), upadanja kmetijstva zaradi vremenskih razmer (ker naj bi se posušile oljke in smokve, je mesto izgubilo glavni vir dohodkov), je celotno področje zašlo v krizo. Leta 1533 je splitski teritorij v dolžino meril okoli 15 milj, v širino pa od 3 do 5 milj. Če je Split še konec 15. stoletja imel okoli 10.000 prebivalcev, se je njihovo število leta 1553 zmanjšalo na 3.833. V času premirja (med Benečani in Turki) pa je mesto prav zaradi bližine turške meje živelo od posredniške trgovine. Turški podložniki so v mesto dovažali žito, meso in drugo blago, ki so ga meščani izvažali na Brač, Hvar, Korčulo in celo v Benetke. V času ciprske vojne

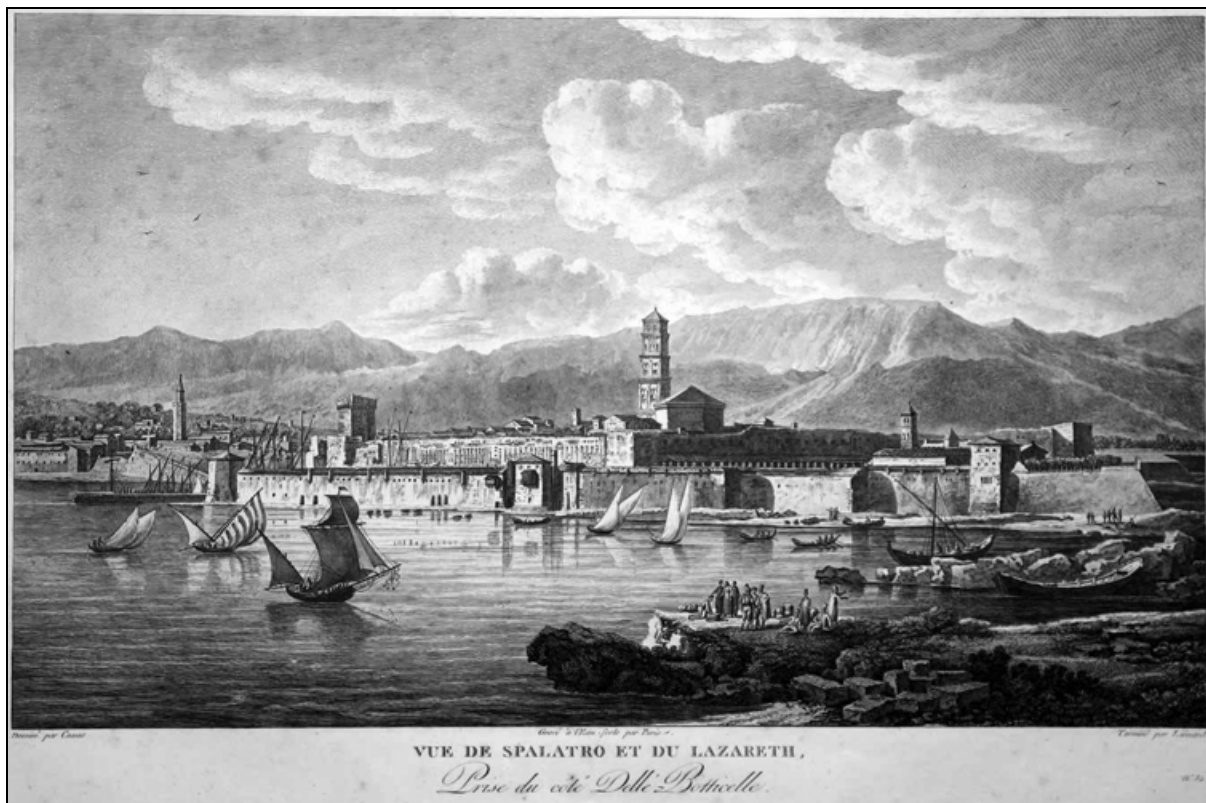
(1571–1573) so Turki ponovno ogrožali Split, vendar so Splitčani odbili napad.⁹

Po koncu vojne se je vsaj od leta 1578 dalje začela trgovina med Benetkami in turško državo živahneje razvijati. Jud Daniel Rodrigez je beneški vladi predlagal naj Split postane center trgovine s turškimi deželami. V ta namen so začeli leta 1581 v Splitu graditi carinarnico in lazaret, ki pa zaradi nasprotovanja Rodrigezovih nasprotnikov (zlasti meščanov) nista bila zgrajena. Tudi "*splitska skala*"¹⁰ je naletela na nasprotovanje tako meščanov,¹¹ kot tudi sosednjih turških uradnikov (npr. neretljanskega emina, saj bi z dvigom Splita propadlo njegovo pretovorišče na Neretvi). Splitska *skala*, ki je bila zgrajena šele deset let kasneje (1592), je postala pomembno posredniško središče med morjem (Benetke) in kopnim (trgovci so prihajali iz celotnega turškega cesarstva, pa celo iz Perzije in

⁹ Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 64–75.

¹⁰ Luka, pretovorišče.

¹¹ Splitski meščani niso imeli dovolj denarja (in tudi ne znanja), da bi se z Benečani, Judi in Turki lahko enakovredno vključili v posredniško trgovino, zato so izgradnji *skale* tudi zavzeto nasprotovali.

Veduta Splita z mestnim obzidjem in lazaretom (Lavallée, J: Voyage Pittoresque et historique de L'Istria et de la Dalmatie, s.p., Tav. 34).

Indije). Istega leta je bila v mestu poleg lazareta¹² ustanovljena tudi prva banka.¹³

Turška meja, ki je bila le dve milj oddaljena od Splita, je bila veskozi nemirna. Kljub miru izven mestnega obzidja ni bil varen nihče, saj so turški *sandžaki* svojim podanikom dopuščali ropanje po beneškem teritoriju. Mesto je bilo slabo utrjeno, maloštevilna vojska pa tudi ni razpolagala s topništvom. Leta 1586 naj bi v mestu bili le dve četi pešakov (italijanska z 38 vojaki in poljiška s 24 vojaki), tri čete konjenikov (dve albanski in ena hrvaška s skupno 30 konjeniki) in en sam (poklicni) topničar. Mesto je z zaledjem imelo 3.500 ljudi, od tega jih je bilo 800 sposobnih za nošenje orožja. Na področju splitske Kaštele je bilo še 600 ljudi (150 sposobnih za orožje), na Šolti in Čiovu pa 900 (200 sposobnih za orožje). Kljub relativno velikemu številu za orožje sposobnih moških, je bila dejanska moč

"vojske" majhna, saj so bili oboroženi le s kopji in ročnim orožjem ter nedisciplinirani. Splitski knez je beneški vladi predlagal, naj iz njih ustanovi četo (černido) strelcev (*arhibugieri*), do česar pa ni prišlo. Leta 1594 je bilo v mestu le 500 sabelj in 20 pušk.¹⁴ Splitčani so s pomočjo Uskokov in Poljičanov leta 1596 za krajši čas zavzeli Klis, ki pa je še istega leta prišel pod Turke.

V takšnem političnem ozračju je bila ustanovljena splitska bratovščina topničarjev. Številne bratovščine (na začetku 16. stoletja naj bi jih v mestu delovalo 18) so v mestu imele pomembno vlogo.

Statut splitske bratovščine topničarjev sv. Barbare 1582–1788

Statut bratovščine topničarjev sv. Barbare hranijo v Državnem arhivu v Zadru (v nadaljevanju DAZD) pod signaturo 120/a.¹⁵ Je zbirka prepisov listin o ustanovitvi omenjene bratovščine ter pravil, uredb in poročil o njenem delovanju, ki so nastale

¹² Leta 1597 je bil zgrajen nov lazaret. Na prvem nadstropju je imel 24 prostranih sob, prav toliko prostorov pa je bilo v pritličju namenjenih skladiščem. V sklopu stavbe je bila tudi konjušnica in prostrane sobe za trgovce in njihovo robo (Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 138).

¹³ Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 79–87.

¹⁴ Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 98–99.

¹⁵ DAZD 335, Bratovštine u Dalmaciji 1406–1866, serija 26, a.e. 120/a, Split, Scuola de' Bombardieri 1582–1788.

od njene ustanovitve leta 1582 do leta 1788. Prepisi listin so zbrani v kodeksu.¹⁶

Kodikološki opis statuta bratovščine topničarjev

Statut bratovščine sv. Barbare je torej pergamentna rokopisna knjiga, ki je vezana v usnje z dvema kovinskima (srebrnima) lepo okrašenima zapirali. Velikost kodeksa je 20,5 x 28 cm, listi knjižnega bloka pa merijo 20 x 26,6 cm. Knjižni blok sestavlja 7 pergamentnih snopičev s po tremi oz.

Podoba beneškega leva z odprto knjigo iz statuta bratovščine sv. Barbare (DAZD 335, 120/a).

štirimi enkrat prepognjenimi listi (*bifoliji*),¹⁷ ki so na liniji prepogiba med seboj povezani (sešiti) s sukancem. Pergamentni blok od usnjene platnice ločita dva papirnata lista.¹⁸ Prvi trije listi (foliji) so originalno nepaginirani (prvi je nepopisan, druga dva sta poslikana), od 4 folija dalje pa je knjiga originalno paginirana, pri čemer paginiranje začneja s številko ena.

Popisanih je le prvih 35 listov (35v¹⁹ je nepopisan), popisani so še listi 36v, 37v in r,²⁰ ter 57r, kjer je indeks. Nepopisani listi so torej od folija 38 do 56 in nato od 58 do 61, nato za vezavo sledita še 2 nepopisana papirnata lista in trda platnica.

Kodeks krasita dve iluminaciji. Prva prikazuje beneškega leva z odprto knjigo in napisom *Pax tibi Marce evangelista meus*, druga pa sv. Barbaro, zaščitnico topničarjev.

Miniatura svete Barbare, zaščitnice bratovščine topničarjev (DAZD, 120/a).

¹⁶ Kljub različnim pojmovanjem ter razlagam pojma kodeks v svetovni bibliografski in arhivski terminologiji, v zadnjem času prevladuje razumevanje kodikologije kot vede o rokopisni knjigi. Medtem ko Marilena Maniaci pojmuje kodeks kot "knjigo, sestavljeno iz snopičev (zvezčičev) enkrat prepognjenih listov, ki so med seboj sešiti" (Maniaci M.: *Archeologia del monoscrito*, str. 72), pa Jakov Stipišić navaja, da je kodeks rokopisna knjiga, ki je po strukturi in obliki predhodnica tiskane knjige (Stipišić, J.: *Pomočne pojave znanosti u teoriji i praksi*, 22). Tudi v slovenski terminologiji ločimo kodekse in knjige, pri čemer pojem kodeks uporabljamo za rokopisne knjige (Zapis in podoba, str. 29).

¹⁷ En bifolij ima 4 strani, torej imajo pergamentni snopiči 6 oz. 8 strani.

¹⁸ Spojna lista, ki pergamentni knjižni blok povezuje s platnicami.

¹⁹ *Verso* (zadaj, hrbtna stran).

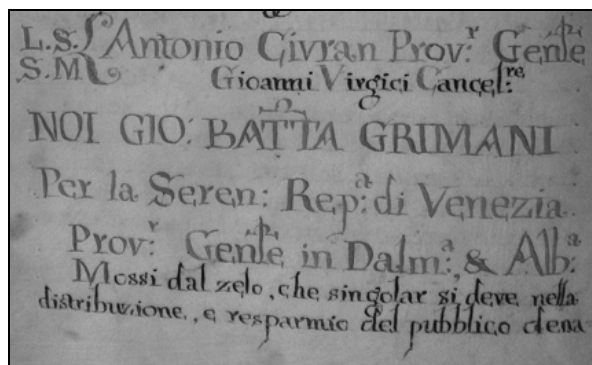
²⁰ *Recto* (prva stran).

Prepisovalci in zapisovalci kodeksa

V kodeksu je moč zaslediti več pisav. Prvi del knjige do folija 21v je napisal Bortolo Gelmini, javni splitski pisar²¹ (DAZD, 120/a, str. 1–22v in 57). Poleg njega so v kodeks zapisovali še pisarji Pietro Fallice, Demetrio Tano (str. 22), Antonio Fontana (str. 22v), arhivist Domenico Carazia (str. 23–25, omenjeni prepis je podpisal in pečatil splitski javni notar Vincenzo Michiuzzi), Francesco Piccoli, splitski sodni pisar (str. 25v–29v), tajniki Marco Antonio de Busenello (str. 29v–31r), Cristoforo Paulini (31r–34v), Francesco Falier in Johannes Caffuro (str. 37).

Zrcalo, pisava, jezik in okras kodeksa

Za kodekse je od pozne antike do poznega srednjega veka veljalo pravilo, da je besedilo knjižnega bloka pisano na urejenem zrcalu, torej s čimbolj enakim številom vrst na vseh folijih, z enakim medvrstičnim razmikom in ustaljeno širino robov. To v veliki meri velja tudi za prvi del kodeksa (do folija 21 v), ki ga je zapisal pisar Bortolo Gelmini. V tem delu statuta je moč zaslediti slepo zrcalo, in sicer: ob obeh pokončnih robovih so vidne sledi pikiranja, v vodoravni smeri pa vglobljene črte. Strani imajo po 28 medvrstičnih prostorov, ki jih je pisar na veliki večini strani skrbno popisal z besedilom. Medvrstične razmike je le izjemoma povečal in še to le v delu intitulacije in zaključnega protokola, kjer je navadno med spodnjim oz. zgornjim delom teksta (glavnega besedila) spuščena prazna vrstica, kar da kodeksu svečanejši videz. Oba dva omenjena dela posameznih prepisanih dokumentov sta izpisana z odtenki rdeče barve, pri čemer svečanejši videz dajejo še z majuskulnimi črkami izpisana imena izstaviteljev (navadno generalnih providurjev). Praviloma so z drugačno barvo (pojavljajo se npr. odtenki rdeče, modre, zelene, rumene, vijoličaste, oranžne barve) izpisane tudi skoraj vse velike začetnice besed znotraj teksta, ki je pisan s črno tinto. Da gre za prepise dokumentov opozarjajo tudi kratice L.S.S.M. (*Locus signi Sancti Marci*), s katerimi je označeno mesto pečata.

Na prepisu označeno mesto pečata in z majuskulnimi črkami izpisana invokacija novega dokumenta (DAZD 335, 120/a, str. 9v).

V drugem delu statuta, ki so ga pisali drugi pisarji, se povsod pojavlja mokro zrcalo (črte so izrisane s tinto), pri čemer je zrcalo ponekod povsem izdelano, drugod pa le delno (npr. izrisani sta pokončni črti, ki določata oba robova). Od pisarja do pisarja se razlikujejo tudi medvrstične razdalje (včasih so manjše, drugič večje). V tem delu kodeksa so ohranjeni tudi nekateri voščeni pečati, pri prepisih dokumentov pa je (poleg zapisa kopija) navadno naveden urad, kjer hranijo originalni dokument.

Statut je skoraj v celoti pisan v italijanščini (v lokalnem, beneškem narečju), mestoma pa se pojavlja tudi latinščina. Ker je bil kodeks pisan v relativno kratkem časovnem obdobju (med letoma 1741 in 1788) se pisave med seboj razlikujejo le zaradi različnih "rok" pisanja, kot tip pisave pa se pojavlja kurzivna *cancelleresca*.

Besedilo je večinoma pisano celostransko. V prvem delu so ponekod nekoliko v desno zamaknjene začetne vrstice odstavkov, v drugem delu pa so odvisno od pisarja včasih v levo zamaknjene bodisi inicialke, lahko pa tudi deli ali cele začetne besede poglavja. Delitev besede je praviloma na koncu deljene besede naznačena z enačajem (ponekod tudi s črtico, pomišljajem) v isti vrstici. Raba velikih začetnic je v skladu z ustaljeno rabo tedanjega časa. Poleg običajne rabe (osebna in krajevna imena, začetki stavkov) so z veliko začetnico pisani tudi plemiški naslovi, uradne funkcije, imena magistratur, vljudnostne intitulacije, sedeži oblasti in podobno.

Vsebina statuta bratovščine topničarjev

Knjiga bratovščine topničarjev začenja s terminacijo Gierolima Contarinija iz leta 1582 o ustanovitvi bratovščine.

Gierolimo Contarini, generalni pruvdur za

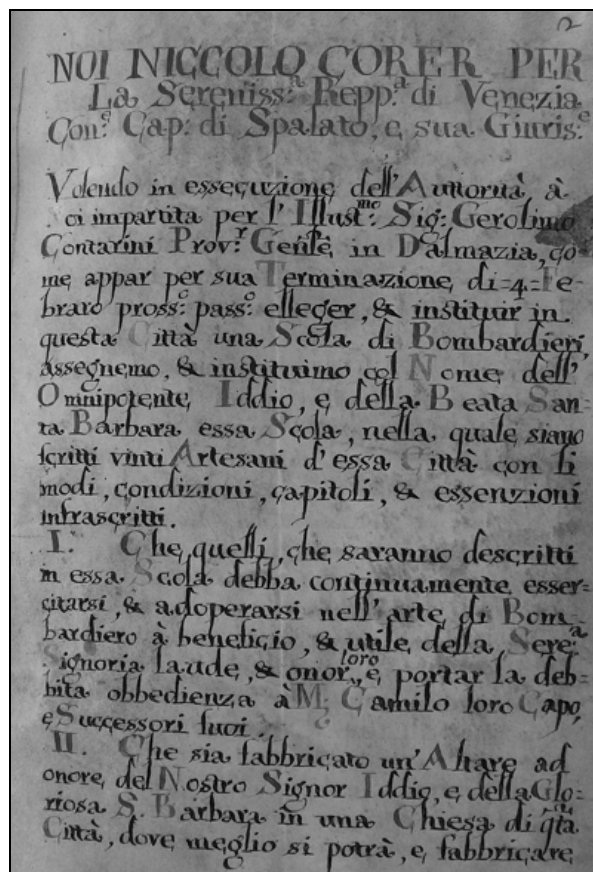
²¹ Veren prepis je naredil na osnovi stare bratovščinske *mariogole* sv. Barbare in originalnih terminacij (ki se nanašajo na omenjeno bratovščino; DAZD 335, 120/a, str. 22 v). Morda sta njegovi tudi iluminaciji na začetku kodeksa.

Dalmacijo, je ob obisku Splita 4. 2. 1582 ugotovil, da se v mestu nahajata le 2 topničarja (*doi soli bombardieri*) pa čeprav bi mesto zaradi bližine Turkov (*circondata d'ogni banda di Turchi*) potrebovalo močno obrambo. Providur poudarja, da bi morali na teritoriju vzpostaviti sistem utrdb s topništvom, ki bi branilo celotno območje. Splitskemu knezu kapitanu (*Conte Capitaneo di Spalato*) Niccolòju Correrju je naročil, naj v mestu ustanovi bratovščino topničarjev (... *una Scuola de' Bombardieri in questa Città* ...), tako kot je v vsakem izmed mest v provinci, s po 15 ali 20 člani (*Scolari*), ki bi jih lahko uporabljali (za obrambo) tako na kopnem kot na morju (*servizio ... o in Terra, o in Mare* ...). V bratovščini naj bo vpisanih do 20 poklicnih topničarjev (*una Scuola di Bombardieri, nella quale siano descritti fino numero venti Scolari della Città Artesani*). Grof kapitan naj v ta namen izda odloke, ki se mu zdijo primerni. Letno lahko porabi 6 dukatov iz mestne blagajne (*Denari della Fiscal di questa Città*) za nakup smodnika (*polvere*), ki ga bo rabil za urjenje topničarjev in za tekmovanja (*turnirje; palio*) ter naj določi poveljnika (*capo*). Glede na izkušnje Camila di Cavalierija, enega izmed obeh topničarjev, naj ta poveljuje omenjeni bratovščini.²²

Na osnovi Contarinijeve terminacije je Niccolò Correr, splitski knez kapitan že 6. 2. 1582 izdal odlok o ustanovitvi bratovščine, ki naj ima vpisanih 20 članov (*venti Artesani d'essa Città*) ter prve člene nekakšnega (bratovščinskega) statuta (*capitoli della Scuola*), in sicer: vsi, ki se bodo vpisali v bratovščino, se morajo stalno uriti in izpopolnjevati v topničarskih veščinah (*nell'arte di bombardieri*) pod poveljstvom m. Camila (njihovega prvega poveljnika) in njegovih naslednikov.²³

V eni izmed mestnih cerkva²⁴ naj postavijo oltar, ki bo posvečen bogu in sv. Barbari (člen 2).

Knez kapitan naj vsako leto na stroške mestne blagajne organizira 4 tekmovanja (*Moschetto di zogo o altro come parera a sua Mag. Quattro pezzi, overo Palji*), in sicer: za božič, veliko noč, za dan sv. Marka²⁵ in sv. Lovrenca²⁶ vsakokrat v vrednosti 1 cekina ali 2 tekmovanji, prvo v vrednosti 5 lir in 4 solidov ter drugo v vrednosti 4 lir in 2 solidov (člen 3). Knez kapitan naj da topničarjem (brez njihovih stroškov) dovolj smodnika tudi za urjenje pred tekmovanji (člen 4).

Odlok Niccolòja Correrja, splitskega kneza kapitana, o ustanovitvi bratovščine svete Barbare (DAZD 335, 120/a, str. 2).

Kapitanov pisar (*canceliere*) naj ima pri sebi zvezek, v katerega bo vpisoval imena, priimke in vse drugo o članih bratovščine (topničarjev), enako knjigo naj ima tudi gastald oz. *massaro*. Za vpis člana v knjigo naj pisar dobi 6 solidov, za izpis ob razorožitvi (*in caso della rillassianza della licenza dell'arme*) pa 2 solida (člen 5). Vsak član, ki se bo želel vpisati v bratovščino, naj plača vpisnino 6 lir in 4 solidov malih denarjev in nato po 1 solid mesečno za članarino (*luminaria*)²⁷. Ob vstopu v bratovščino naj pristopnikom v prisotnosti poveljnika preberejo omenjene člene, da se novi člani kasneje ne bi pritoževali zaradi morebitne neobveščenosti (člen 6). Tako kot člani drugih bratovščin topničarjev v Republiki, so vsi člani bratovščine razdolženi vseh osebnih dajatev v denarju in delu (*d'ogni angaria personale*) in lahko svobodno nosijo

²² DAZD 335, 120/a, str. 1.

²³ DAZD 335, 120/a, člen 1; v nadaljevanju člen 1.

²⁴ Bratovščina je imela svoj oltar v cerkvi sv. Barbare na trgu sv. Dujma (Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 372).

²⁵ 25. april.

²⁶ 10. avgust.

²⁷ Mesečni (lahko tudi tedenski) prispevek, ki so ga člani bratovščine plačevali za osvetljevanje bratovščinskega oltarja oz. cerkve (Boerio, G.: *Dizionario del dialetto veneziano*, str. 377).

orožje tako v mestu kot na njegovem teritoriju ter v vseh krajih Beneške republike razen v Benetkah (člen 7). V omenjeno bratovščino ne sme biti vpisan noben tujec ali popotnik (*viandante ne altro*), ki ne bo imel prebivališča v mestu, prav tako pa brez dovoljenja kneza ne more biti vanjo vpisan nihče drug (člen 8).

Vsak član bratovščine je ob prejemu običajnega plačila na zahtevo Republike dolžan iti služiti v kateri koli kraj mu bo ukazano, sicer bo za 2 leti izgnan iz Splita in teritorija ter bo moral omenjeni bratovščini plačati kazen 10 ducatov (člen 9). Na zahtevo poveljnika se morajo vsi v mestu prisotni člani bratovščine vsakič pod kaznijo 1 lire malih denarjev udeležiti urjenja (*nel imparar l'Arte d'Artigliaria*) in vseh preizkusov svojega poklica (člen 10). Vsi vpisani (člani) morajo imeti arkebuzo in čelado, da se lahko urijo na zahtevo poveljnika, sicer naj vsakič plačajo kazen 10 lir malih denarjev (*lire 10 de piccoli*; člen 11). V času tekmovanja (*mostre de palij*) naj se noben član bratovščine ne sporeče z nikomer, sicer naj bratovščini plača 3 lire malih denarjev (člen 12). Kdor bi bil zaradi česar koli kaznovan, se pod kaznijo 3 lir malih denarjev ne sme udeležiti tekmovanja, dokler ne plača kazni (člen 13).

Ob smrti člana bratovščine, ga morajo drugi bratje pod kaznijo 2 lir "obdelanega voska" (*pena di lire doi i cera lavorata*) spremljati k pogrebu, poleg tega morajo v sprevodu v rokah imeti svečo v vrednosti 1 solida in dva brata naj neseta 2 *bakelji* (*due torzi*).²⁸ ki naj tehtata 1 liro, ostanke sveč in *bakelj* pa naj porabijo pri maši v cerkvi. Stroške za omenjene sveče naj pokrijejo iz zapuščine umrlega, če pa ta ni imel dovolj denarja, pa iz sredstev bratovščine (člen 14). Če bi kateri izmed članov bratovščine umrl izven mesta, so ga člani bratovščine dolžni iti iskat pod pogojem, da je bila pot varna (če ima umrli lastne prihodke, sicer pa na bratovščinske stroške) v oddaljenosti od mesta po morju do 30 milj in do 15 milj po kopnem pod kaznijo 3 lir malih denarjev (člen 15). Člani bratovščine so pod kaznijo 4 solidov dolžni spremljati h pogrebu tudi družinske člane sobrata (člen 16).

Vsako leto naj bodo na dan sv. Barbare²⁹ izvoljeni blagajnik (*massaro*), sodnik (*judice*), ki se-stavljajo predsedstvo *banke*³⁰ (*presidenti alla Banca*) in

gastald. Ta mora, če ne bi hotel opravljati funkcije, plačati 9 lir malih denarjev kazni, nato pa naj izvolijo novega. Novoizvoljen gastald mora v treh dneh po izvolitvi dati polog 20 ducatov, da bo dobro upravljal z bratovščinskim premoženjem. Izdelati mora *mariiegolo*,³¹ v katero naj vpišejo vse brate ter vse omenjene (in kasneje sprejete) člene in dokumente, ki se nanašajo na bratovščino (... *una piezaria di Ducati vinti di ben amministrar li beni di essa Scola, e che debba far una Matricola, nella qual siano descritti tutti li nomi, tutti li Capitoli presenti et altri che s'otteniranno, tutte le Terminazioni, Ducali che saranno in questa materia, tutte le Sentenze* ...). Gastald in blagajnik morata imeti ločene račune, gastald ne more porabiti nobenega denarja brez blagajnikovega privoljenja in naslednje leto naj bodo namesto njih izvoljeni drugi trije njihovi nasledniki. Če bo med opravljanjem funkcije kateri izmed njih umrl, naj za preostali čas izvolijo novega naslednika (člen 17).

Poveljnik (*capo*) in sindik morata konec leta pregledati račune, ki sta jih vodila gastald in blagajnik, in če najdeta nepravilnosti, naj ju pod kaznijo 10 lir (vsakič) prijavita knezu; polovico vrednosti kazni naj dobi prijavitelj, ki naj ostane taje, polovico pa bratovščina (člen 18). Gastald in blagajnik sta bila na zahtevo kneza vsakič dolžna zbrati vse člane bratovščine oz. del, če pa se član ni odzval ukazu, je moral biti za neposlušnost kaznovan s 5 lirami malih denarjev, ki naj jih dobi bratovščina (člen 19). Po ustanovitvi nove bratovščine naj vsako leto na dan sv. Barbare izberejo novo vodstvo bratovščine (*banco*), in na bratovščinske stroške naj dajo pri svojem oltarju peti mašo, ki se jo morajo (razen bolnih) udeležiti vsi člani bratovščine pod kaznijo 3 lir malih denarjev (člen 20). Vsako prvo nedeljo v mesecu naj data gastald in blagajnik pod kaznijo 12 malih lir brati mašo pri (bratovščinskem) oltarju za duše vseh bratov, ki se jo morajo udeležiti vsi, sicer naj vsakič plačajo 12 solidov kazni (člen 21).

Vsakič, ko se bo zbral bratovščinski kapitelj za izvolitev vodstva bratovščine, sta gastald in blagajnik pod kaznijo 10 lir malih denarjev dolžna vsem prisotnim prebrati vse člene *mariegole* (člen 22). Na kapitlju ne smejo brez privoljenja vsaj 15 članov bratovščine dovoliti porabe več kot treh lir, sicer naj plačajo 25 lir kazni (prijavitelj naj bi dobil denar

²⁸ Štiri velike sveče povezane med seboj, ki so jih nosili v pogrebnih sprevodih (Rosamani, E.: *Vocabolario giugliano*, str. 1167).

²⁹ 4. decembra.

³⁰ Uprava bratovščine se je imenovala banka. Grga Novak pravi, da so bili sprva na čelu splitskih bratovščin dva župana in dva gastalda, kasneje pa en župan, dva sodnika in

dva prukuratorja. Gastaldi niso sestavljali *banke*, temveč so bili nekakšni pomočniki župana (Novak, G.: *Povijest Splita*, str. 375).

³¹ *Mariiegola* (tudi *madreregola* oz. *matricola*), knjiga, v katero so bili vpisani zakoni, ki so se nanašali na bratovščino ali korporacijo (ceh; Rosamani, E.: *Vocabolario giugliano*, str. 594) in jo je moč enačiti s pojmom statut.

od plačila kazni), vsi tako sprejeti sklepi pa bodo razveljavljeni (člen 23). Kdor ne bo prišel na bratovščinski kapitelj naj vsakič plača 5 solidov (člen 24). Ko bo sklican kapitelj in bo zasedala *banca*, nima nihče pravice govoriti brez njenega dovoljenja pod kaznijo 4 solidov (člen 25). Poklicni topničarji (*salarjati*) morajo biti brez dodatnega plačila vpisani v prej omenjene knjige in *matricolo* (člen 26). Člani bratovščine po vpisu v knjige ne morejo biti kaznovani in izpisani (*depenati, ne cassi*) brez dovoljenja kneza pod kaznijo 50 malih lir. Polovico vrednosti kazni dobi prijavitelj, polovico pa bratovščina (člen 27).

Dokumentu o ustanovitvi bratovščine nato sledijo terminacije posameznih providurjev o delovanju in ureditvi bratovščine. Tako je Andreja Gabriela, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo 14. 8. 1605 izdal dokument, s katerim je na osnovi terminacije iz 12. 11. 1604 potrdil, da je v bratovščino vpisanih 40 članov, 4 tekmovanjem pa je dodal še 2, skupaj jih je bilo torej 6. Tekmovanja naj bi bila vsaka dva meseca (prvo nedeljo v mesecu), stroške pa naj bi krila mestna blagajna (str. 6v).

Antonio Barbaro, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo, Zaliv ter tri otoke na Levantu, je 7. 5. 1621 odločil, naj davčna blagajna zaradi povečanja števila topništva (širitev mesta in s tem povečane potrebe po topništvu) odobri splitskim topničarjem letno 12 tekmovanj, z dolžnostjo, da streljajo vsako prvo nedeljo v mesecu (str. 7).

Francesco Molin, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo, je v terminaciji z dne 21. 2. 1624 na osnovi odlokov senata z dne 24. 8. 1619 in 29. 4. 1623 ter dukala z dne 12. 1. 1624 zahteval nekaj sprememb v bratovščini topničarjev, in sicer: nesposobne naj odslovijo, število topničarjev lahko naraste do 40; nihče ne sme brez posebnega dovoljenja nositi orožja; člani bratovščine pa bodo imeli posebna dovoljenja (*patenti*), na osnovi katerih bodo smeli orožje nositi v vseh mestih in krajih Beneške republike; če bo kdo pred 21 leti (polnoletnost) postal član bratovščine, ga ne bodo smeli poslati izven mesta; člani bratovščine prvo leto po vpisu v bratovščino niso smeli opravljati nobene zadolžitve izven mesta, temveč so se morali urediti; poslani izven ozemlja (tako na kopno kot na morje) so morali prejemati mesečno 8 ducatov; za tekmovanja jim bodo smodnik dali na javne stroške; kdor bo v enem letu na rednem urjenju trikrat prvi, naj dobi za oskrbo doživljenjsko vsak mesec dukat in če bo kasneje ponovno najboljši, naj se mu dohodek poveča še za pol dukata in tako vse do vrednosti 12 ducatov letno; pri izboru poveljnika voda naj imajo prednost tisti z dukatom oz. dukatom in pol me-

sečno; kdor naj bi zaradi starosti ali invalidnosti užival enak privilegij mu ga mora potrditi providur in njegovi nasledniki; po uredbi Sveta X. z dne 18. 7. 1571 za poveljnika (mestnih topničarjev) ni mogel biti izbran, kdor ni služil 2 leti na galeji ter ni bil vsaj 5 let poveljnik voda, opraviti je moral preizkus in dobiti potrdilo kneza kapitana; topničarji lahko vse življenjske potrebščine (vino, žita in ostale stvari) brez davka prinesejo v mesto (str. 7v–9).

Terminacijo je 6. 5. 1632 izdal tudi Antonio Civran, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo, s katero je topničarjem povečal nagrade. Ker niso prejemali drugih nagrad kot ob strelskih tekmovanjih, jim jih je z 9 lir mesečno povečal na 15 lir, in sicer: prvi (zmagovalec) naj dobi 9 lir, drugi pa 6 lir. Omenjeni denar naj ima knez kapitan pripravljen že vnaprej, ob objavi rezultatov pa naj bo izročen zmagovalcem (str. 9–9v).

Giovanni Battista Grimani, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo je potrdil Molinovo terminacijo z dne 21. 2. 1624 in jim z novo terminacijo datirano 1. 5. 1642 uredil plačo. Topničarji bodo za opravljanje dnevne in nočne službe v mestu in lazaretih dobivali po 8 solidov, če bodo na območju teritorija, gradovih, fregatah ali ladjah po 1 liru, če pa bodo izven teritorija (bodisi na kopnem ali morju) pa mesečno po 8 ducatov. Ker sta v Splitu dva namestnika poveljnika (*sottocapo*), se morata tedensko izmenjavati na gradu in biti stalno pripravljena (str. 9v–11). Andrea Vendramin, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo ter izredna providurja za Dalmacijo Lunardo Foscolo in Nicolò Dolfin so topničarjem s terminacijo 14. 9. 1645 povečali plačo na 20 solidov, medtem ko je plača 8 ducatov za opravljanje službe izven teritorija ostala enaka (str. 11–11v).

Francesco Erizzo, generalni providur za morje (*Proveditore Generale da Mar*) in hkrati s funkcijo generalnega kapitana, je 28. 7. 1652 poročal iz Kotorja, da je namesto 60 topničarjev, ki naj bi bili v mestu (Splitu) po starem običaju tam le 7 topničarjev in 10 (verjetno) pripravnikov (*scolari*) in ker ti ne morejo opravljati s celotno artilerijo, je potrebno čimprej zagotoviti celotno število topničarjev ter vsem zagotoviti njihove privilegije (str. 11v–12).

31. 5. 1660 jim je bilo po pregledu dveh terminacij z dne 21. 2. 1624 in 28. 7. 1652 potrjeno, da topničarji ne rabijo plačevati davka in nobenih drugih obveznosti, razen, če bi kateri izmed njih imel lastno premoženje, od katerega pa mora plačevati desetino (str. 12v). Enak privilegij (ki je bil vpisan v njihov statut) jim je 23. 9. 1662 potrdil tudi Girolamo Contarini, generalni providur za

Dalmacijo in Albanijo, in sicer: skupaj z družinskimi člani so bili oproščeni vseh dajatev, ter vseh drugih obveznosti razen tistih, ki se nanašajo na njihovo službo (str. 12v–13). V kodeksu je narejena tudi kopija originala iz pretorskega urada z dne 28. 4. 1674, v katerem jim je bil potrjen star privilegij (str. 13v).

Pietro Civran, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo, je v terminaciji 28. 4. 1674 zapisal, da je povsod padla izurjenost topničarjev (*scolari bombardieri*), le-ti pa so sicer zelo pomembni za varnost meja. Ker se je povsod zmanjšalo število čet (*compagnie*), "pomešale so se dolžnosti in ker je vse polno nesposobnih in neizurjenih", je zahteval, da se stanje uredi (od poveljnikov navzdol). Dokler ne dosežejo višje stopnje izurjenosti, naj se vsako nedeljo urijo, vsako prvo nedeljo v mesecu pa naj tekmujejo v streljanju. Smodnik in strelivo naj dobivajo na javne stroške (str. 14–14v). Senat je z dukalom 10. 8. 1669 določil, naj bodo topničarji s province strokovno usposobljeni in vedno pripravljeni na opravljanje službe. Za vaje in tekmovanja naj dobijo dovolj streliva z javnih sredstev. Antonio Priuli, generalni providur in izredni providur za Split je omenjeno poročilo napisal 16. 9. 1669 na galeji v Korčuli (str. 14v–15).

Pietro Valier, izredni generalni providur za Dalmacijo in Albanijo, je 4. 5. 1685 tako kot Pietro Civran leta 1674 določil, da morata trdnjavo Gripe ponoči stražiti 2 topničarja in en poveljnik. Prav tako pa morajo topničarji, ki bodo opravljali javno službo dobiti vsak po 1 liro (podnevi in ponoči), ponoči pa 10 solidov za vsakega izmed topničarjev in poveljnika. Ker je bilo včasih tudi do 28 topničarjev, ki so varovali trdnjavo, jim je potrebno službo (stražo) plačati (str. 15–15v).

Marin Zane, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo je 8. 7. 1704 v terminaciji zapisal, da jim primanjkuje usposobljenih poveljnikov (*capi*) in da je tudi četa (*compagnia*) manjša od 50 mož. Zaradi potreb, naj se število topničarjev (zlasti v Splitu) poveča na 60, in ti naj se stalno urijo. Naredijo naj nov spisek čete, ki ima 8 poveljnikov in 60 topničarjev (*capi bombardieri e scolari*), ter 24 priključenih (imenovani *zonta* ali *riserva*). Vsake tri mesece naj knez kapitan pregleda spisek in ugotovi, ali je prišlo do sprememb (vsako spremembo pa mora knez potrditi). Če kateri izmed poveljnikov rabi dopust oz. preneha službovati, naj ga nadomesti nekdo izmed topničarjev. Za popolnitev čete (če kdo napreduje, ali če umre kateri izmed topničarjev) naj bodo (manjkajoči) nadomeščeni z najsposobnejšimi iz rezerve, tako da ima četa topničarjev vedno 60 članov. Trikrat mesečno naj streljajo s puškami (*fal-*

coneti) v tarčo in s topovi, iz javnega denarja pa naj dobijo strelivo. Potrjeni so jim bili tudi vsi stari privilegiji (str. 15v–17v).

Marin Zane, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo je v terminaciji 24. 8. 1704 natančneje zapisal pravice topničarjev. Ker so ti očitno izkoriščali svoj privilegij, je bilo ponovno določeno: če dajo topničarji in poveljniki zase in za svoje hiše (družine) mleti žito, naj ne plačajo davkov razen običajnih dajatev lastniku mlina; če za svoje potrebe kupijo tovor lesa, ne plačajo davka, prav tako pa so bili izvzeti davka tudi za nakup drugih življenjskih potrebščin, vina in stvari, ki jih rabijo. Zakupniki davkov in izterjevalci jih ne smejo motiti pri nakupu zgoraj omenjenih stvari za lastno uporabo, vendar pa v njihovem imenu ne sme biti kupljena nobena stvar za druge (ljudi) in prav tako ne smejo z njo tihotapiti ali trgovati (str. 17v–19).

Marin Antonio Cavali, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo v terminaciji 25. 10. 1739 ugotavlja, da so prejšnji providurji že izdali številne terminacije, ki so urejale delovanje topničarjev, vendar so slednji našli veliko načinov, kako jih kršiti. Najhujša kršitev le-teh je bila, da so topničarji napredovali brez preizkusov znanja, zato naj v bodoče ob upokojitvi ali smrti (bodisi poveljnika ali topničarja) postavijo na izpraznjeno mesto drugega, izkušenega moža in vsaka menjava naj bo dobro premišljena in utemeljena. V bodoče naj za vsa napredovanja vnaprej pripravijo preizkuse kot je to bilo včasih ter naj upoštevajo starost in izkušnje kandidata. Vse spremembe naj skrbno zabeležijo v (bratovščinskih) dokumentih (str. 19–20v). Njegovo terminacijo so potrdili z dukalom 2. 1. 1740 (1739 m.v.) doža Alojsija Pisanija, ki je potrjeval pravila napredovanja.

Marin Antonio Cavali, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo je 25. 7. 1741 ugotovil, da je prišlo do spora med županom in sodniki (*zuppano e giudici*) bratovščine sv. Barbare ter poveljniki in oficirji (*capi e ufficiali*) čete topničarjev glede položaja v cerkvi ob obredih. Knez kapetan Pasqualigo in providur Marin Antonio Cavali sta določila, naj ob obeh straneh oltarja namestijo klopi, na katerih naj sedijo vodje bratovščine in topničarjev. Na desni strani so bile klopi namenjene vojaškim predstavnikom (glavni poveljnik z oficirji), na levi pa bratovščinskim (župan in prokuratorji bratovščine). Določilo naj zabeležijo v statut, pri vseh drugih stvareh pa naj se držijo določil, ki so že zabeležena v statutu (str. 21–21v).

Novo prepisani statut so 6. 6. 1757 potrdili trije providurji za topništvo (*Proveditori all'Artiglieria*), in sicer: Marco [?], Sebastian Justinian in Anzolo

Marcello (str. 22). Prepisu bratovščinskega statuta od strani 22v sledijo drugi dopisi. Prvi, datiran 26. 8. 1754, govori o sprejetju 12 diverzantov (*guastatori*) med topničarje in določa njihov vpis v register. Dopis je poslal Girolamo Duodo, providur magistrata za topništvo (*Magistrato all'Artigleria*). 12. 1. 1752 je bila sprejeta odločitev o sprejetju 12 diverzantov v četo splitskih topničarjev, kar je bilo potrjeno tudi v določilu 11. 5. 1753, ki sta ga potrdila Constantin Sauorgian in Girolamo Duodo, na osnovi tega pa je bil tudi izdan dokument iz 26. 8. 1754, ki ga je poslal Girolamo Duodo (str. 22v).

Kljub pravno urejenim razmeram (v terminacijah 1. 4. 1727 in 25. 10. 1739) je bilo med topničarji opaziti veliko nepravilnosti in zlorab. Za osnovo urejanja razmer so vzeli zadarsko četo (štela je 150 topničarjev) in določila prenesli na bratovščine vseh mest v provinci. Sklenjeno je bilo, naj ob vpisu novih članov (topničarjev) izbirajo med najbolj aktivnimi in fizično močnimi obrtniki in trgovci, niso pa smeli biti sprejeti kmetje. Na osnovi določil prejšnjih terminacij jim je bilo dovoljeno nošenje orožja,³² izvzeti so bili plačil vseh davkov za stvari, ki so jih potrebovali za družino, v svojih hišah pa jim ni bilo potrebno gostiti javnih oseb. Upokojitev jim je bila dovoljena na osnovi prejšnjih terminacij, za popolnitev čete pa so morali izbirati med najposobnejšimi člani topničarjev. Stalno so morali preverjati njihovo izurjenost in sproti odpravljati pomanjkljivosti. Glede na velikost čete je bilo določeno število oficirjev. Četo je vodil poveljnik (*capo maggiore*), pomagali so mu poročnik (*tenente*) s praporščakom (zastavnik, *alfiere*) in nižji oficirji. Na vsakih 100 topničarjev so bili postavljeni še dva podnarednika (vodnik, *sergente*) in 4 desetarji (*caporale*). Preveriti so morali izurjenost in znanje celotnega oficirskega kadra, vsi pa so morali biti vpisani v seznam topničarjev, ker se je dogajalo, da so oficirske službe zasedali tudi ljudje, ki niso bili člani bratovščine. Brez pisnega dovoljenja kneza se noben član bratovščine topničarjev ni mogel oddaljiti od mesta, sicer je sledila kazen 1 dukata, ki jo je dobila bratovščina. Vsako drugo in četrto nedeljo v mesecu so se morali topničarji javiti poveljniku čete za nadaljnja navodila na kraj, ki je bil določen, sicer so plačali kazen 5 lir. Dve nedelji v mesecu se je morala četa zbrati in uriti (kot je bilo napisano v terminaciji 18. 2. 1646 in potrjeno v senatu 20. 8. 1648), strelivo pa so dobivali iz javnih sredstev. Določeno je bilo, da morajo imeti vaje celo leto, jih začeti pol ure po sončnem

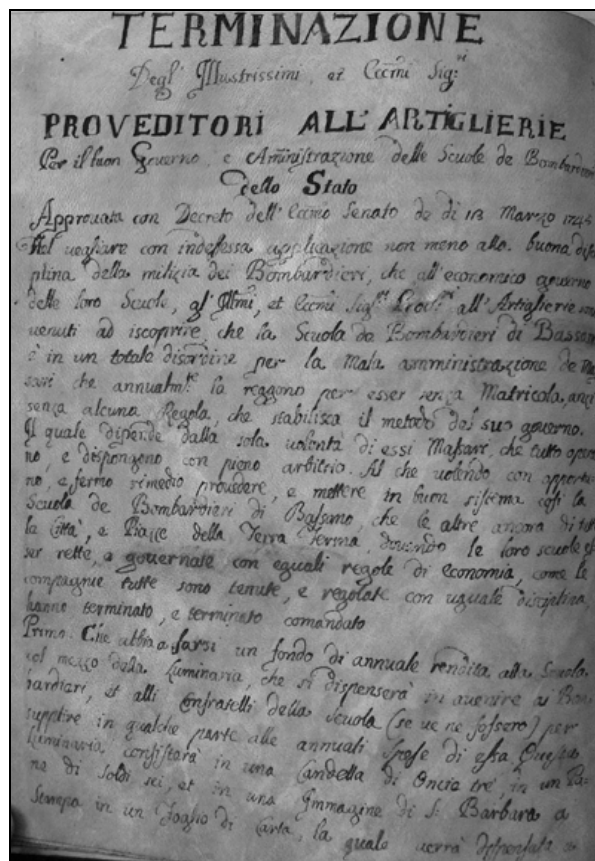
vzhodu, sicer naj topničarji plačajo kazen pol dukata, desetarji in vodniki po 1 dukat, poročnik in praporščak pa po 2 dukata. Kdor se ne bi udeležil pregleda, urjenja ali streljanja bi moral prinesiti opravičilo zdravnika z opisom bolezni, ki ga je moral potrditi tudi duhovnik, sicer le-to ni bilo veljavno. Vse dotedanje terminacije so morale biti zapisane in prebrane topničarjem, da se nihče ni mogel izgovarjati, da ni bil seznanjen z njimi. Vsak poveljnik je moral vsake 4 mesece izdelati poročilo o opravljenih aktivnostih čete in ga dati nadzorniku (*soprintendente*), ki ga je moral poslati magistratu v Benetke. Omenjeni sklep je bil poslan po vsej provinci, da so ga vpisali v statute vseh bratovščin topničarjev. Dokument je 29. 4. 1754 napisal providur Francisco [Grittiani] (str. 23–25).

Naslednja terminacija, ki je bila sprejeta 9. 3. 1745 in potrjena 13. 3. 1745, je nastala zaradi bratovščine topničarjev v Bassanu, ki je bila slabo organizirana in vodena ter ni imela niti statuta in niti spiska članov bratovščine. Ker je vse delo slo-nelo na dobri volji blagajnikov, so providurji sklenili stvari urediti in sklepi naj bi veljali za beneško *Terra fermo* (zaledje Benetk). Sprejeli so sklepe o ureditvi letnih prihodkov bratovščine s članarino (*luminaria*) topničarjev in drugih članov bratovščine. *Luminarijo* so sestavljali sveča v vrednosti 3 unč, kruh v vrednosti 6 solidov in podobica sv. Barbare na papirju, ki naj bo za god svetnice (pro)dana vsakemu članu bratovščine za 2 liri in 5 solidov. Za člane predsedstva in oficirje naj bi *luminarija* znašala za svečo 1 liro, za podobo svetnice na pergamentu pa naj bi plačali 3 lire in 15 solidov. Ob vstopu v bratovščino naj posamezen član plača 4 lire, če pa kje plačujejo višjo vsoto, naj tudi novi člani plačajo le-to. Vsakemu članu bratovščine bo dana izkaznica (plačal pa naj bi jo 4 solide), ki bo na prvi strani imela podobo svetnice, vanjo pa naj zapisujejo vse vrste denarnih prispevkov. Kazen za manjkajoče topničarje pri rednih vajah in pri streljanju je znašala 1 liro in 11 solidov, ki naj jih ti vsakič plačajo v bratovščinsko blagajno. Ob streljanju naj postavijo zabojček za pobiranje miloščine, od katere naj tretjino dobi kdor skrbi za skrinjo (*cassellante*), dve tretjini pa bratovščina. *Nonzolo* (zakristan, mež-nar) naj od bratov pobira tedensko po mestu ali trdnjavi miloščino. Skrinjico z miloščino naj odpi-rajo v prisotnosti blagajnika in sindika, vsoto pa naj zabeležijo v poseben zvezek. Od vseh branih maš naj duhovnik izda potrdilo o maši, ki naj jih hranijo v posebni mapi (zaradi kontrole porabljenega denarja). Vsi topničarji, ki bodo prejeli nagrade na tekmovanjih, naj bratovščini pustijo del denarja (po 4 solide na dukat), ki naj ga porabijo za maše. Za

³² V Splitu, Trogirju, Šibeniku in Zadru so sicer le nobili imeli pravico nošenja orožja (str. 23 v).

izredne potrebe ali spore pri obrambi bratovščine naj imajo posamezne bratovščine poseben fond, ki ga lahko porabijo le v te namene. Denar, ki ga bodo porabili za sodne spore naj odobrijo in zapišejo javni funkcionarji. Z denarjem, ki ga mora topničar vsakič ko gre streljati plačati naj plačajo pisarja, ki mora poskrbeti za tarče (*tavolazzi*). V posebne knjige naj duhovniki vpišejo vse prejete miloščine kot tudi ves drugi prejeti denar, v drug zvezek pa naj dnevno vpišejo število opravljenih maš. Prepoovedano je bilo pisati na nevezane liste. Če bi bratovščine imele plačance (*salarati*), naj njihova imena ter prihodke in odhodke vpišejo v poseben zvezek. Vsako leto naj prvo avgustovsko nedeljo na novo izvolijo vse bratovščinske funkcionarje, ki naj s svojim delom začnejo s prvo nedeljo v oktobru, sicer naj (funkcionarji) plačajo kazen po 15 dukatov. Blagajnik in vodja bratovščine (*guardiano*) sta morala pod kaznijo 25 dukatov v 15 dneh po izvolitvi plačati zadovoljiv polog (za delovanje bratovščine), ki naj ga potrdi javni uslužbenec. Če kdo ni hotel sprejeti izvoljene funkcije blagajnika naj plača kazen 25 dukatov. Po opravljeni funkciji in dveletni kontumacijski dobi je bil posameznik lahko ponovno izvoljen na bratovščinsko funkcijo, kdor pa bi hotel za vedno biti razrešen izvolitve funkcije, je moral v posebno blagajno plačati 40 dukatov. Izvolitve funkcionarjev naj imajo najmanj enoletno kontumacijsko dobo. Izvolitev na višji funkcijo je bila mogoča le po prej opravljeni nižji funkciji. Vzpostavijo naj abecedni seznam članov bratovščine (poseben zvezek – indeks), kamor naj vpišejo vse njihove plačane obveznosti. Prav tako naj nastavijo dve knjigi; eno za vpisovanje prihodkov in stroškov (*Scoso e Speso*), drugo (*Ristretto di Cassa*) pa za vpisovanje vsega poslovanja, ki ga je opravljal blagajnik. V tretjo knjigo naj zabeležijo vse dopise, celoten postopek izvolitve funkcionarjev in delovanje bratovščine. Ker je bilo veliko bratovščin brez statuten, je bilo s terminacijo določeno, naj le-te uredijo (nove) statute in vse druge dokumente za dobro delovanje bratovščin. Na bratovščinske stroške je bilo prepovedano kupovanje raznih daril in slik zavetnikov. Sklenjeno je bilo, naj sklepe terminacije tiskajo in razpošljejo vsem bratovščinam in te naj jih vpišejo v bratovščinske statute³³ (str. 25v–29).

Leta 26. 8. 1740 je bila izdana terminacija providurjev za artilerijo, ki so jo sestavili Angelo Mi-

Prepis terminacije, ki je bila izdana za bratovščino topničarjev v Bassanu in je veljala za celotno beneško ozemlje (DAZD 335, 120/a, str. 25v).

chiel, Barbaro Vincenzo Morozini in Bortolo Di edo, napisal pa jo je pisar Marco Antonio Busenello in je prav tako veljala za vse bratovščine topničarjev na celotnem beneškem ozemlju. Urejala je napredovanje oficirjev in upokojitve topničarjev. Terminacija opozarja na slabo vodene evidence in na osnovi terminacije iz 20. 7. 1648 določa za vsako napredovanje nujnost pisnega potrdila o tem. Dokument o napredovanju je moral podpisati knez kapetan, obvezno pa ga je bilo hraniti med bratovščinskimi dokumenti, sicer je bila zagrožena kazen 25 dukatov, napredovanje pa je bilo neveljavno. Enak postopek je bil potreben tudi ob upokojitvi, s tem da je dokument moral podpisati providur magistrata za artilerijo (str. 29v–31).

14. 7. 1780 je Alvise Foscari, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo v Zadru izdal dokument v katerem je ugotovil, da so topničarji v zadnjem obdobju opustili streljanje v tarčo in s tem kršili statut svoje bratovščine. Poudaril je, da je potrebno vzpostaviti red in se držati določil statuta (str. 31–31v).

Na osnovi prošnje, ki so jo prokuratorji bratovščine naslovili na Magistrat za topništvo, v kateri so

³³ Omenjeno terminacijo je v splitsko mariogolo 29. 10. 1768 prepisal Francesco Piccoli, splitski pretorski pisar (str. 29v).

opozorili na kršitev 3. člena bratovščinskega statuta sprejetega 16. 8. 1769 in potrjenega s strani kneza kapitana 23. 8. 1769 (v katerem je bilo predpisano, da del nagrad pri strelskem tekmovanju pride v bratovščinsko blagajno), sta 10. 4. 1780 providurja Galeazo Dondi in Renier Zen napisala dokument, v katerem ugotavljata vrsto nepravilnosti. Ker v zadnjem obdobju niso izvajali streljanj, so bili topničarji slabo izurjeni, bratovščina pa ni dobivala predpisane denarja. Zahtevala sta, naj ponovno uvedejo potrjeno knjigo (*libro bollato*) v kateri naj bodo zabeležena vsa streljanja ter člani bratovščine, ki bodo streljali. Na rob (ob imenu strelcev) naj zabeležijo zmagovalca. Streljanja mora podpisati glavni poveljnik, prokuratorji in poveljnik bratovščine (*capo della Scuola*). Ugotovila sta, da je glavni poveljnik Alvise Triali kršil predpise in da je 21. 9. 1778 sprejel denar za delo, ki ga ni opravil. Ker je še vedno ostal dolžnik, naj delo opravi, sicer ga bodo poklicali v Benetke na odgovornost. Originalno pismo je bilo (po navedbi pisarja) ohranjeno v arhivu kneza kapitana Pietra Zuannea Semitecola (str. 31v–32v).

Paulo Boldu, glavni providur za Dalmacijo in Albanijo se je z dopisom iz Zadra 26. 10. 1781 zahvalil knezu kapitanu, ker je 13. 11. 1780 uredil spor med glavnim poveljnikom Alvisejem Trialijem in prokuratorji bratovščine sv. Barbare (str. 33).

Splitski knez Francesco Canili je 13. 11. 1780 v pričo splitskih trgovcev Antonija Jochicha in Martina Baricha sprejel sklepe o boljšem delovanju bratovščine, s katerimi so se strinjali tudi glavni poveljnik Alvise Triali in prokuratorja bratovščine Anzolo Casanova in Antonio Galassi. Obvezno morajo izvajati tretji člen sklepa, ki je bil sprejet 16. 8. 1769 in potrjen 10. 5. 1780 s strani Magistrata za topništvo. Spoštovati morajo terminacijo, ki je bila izdana 16. 2. 1736 s strani Magistrata za topništvo in potrjena 18. 7. 1737 v senatu glede izvajanja 10. in 11. člena, ki določajo kazni topničarjem in oficirjem, če so kršili določila. Sklenjeno je bilo, naj za izvrševanje kazni skrbi vrhovni poveljnik s prokuratorji, slednji pa morajo poskrbeti, da gre denar od vseh kazni v bratovščinsko blagajno. Začnejo naj z urjenjem streljanja s topništvom in puškami kot je to določeno v terminacijah, pri streljanju naj bosta prisotna tudi bratovščinski pisar, ki naj natančno zabeleži količino porabljenega streliva in eden izmed obeh prokuratorjev. Denar za strelska tekmovanja naj vzamejo iz davčne blagajne, vse nagrade, ki bodo izdane naj poleg glavnega poveljnika podpiseta tudi prokuratorja. V primeru smrti, upokojitvi ali drugega razloga za izpraznitev mesta kate-regakoli topničarja, naj glavni poveljnik na njegovo mesto (po opravljenem preizkusu) postavi drugega,

ki se mu zdi najprimernejši. Glavni poveljnik in oba prokuratorja so obljubili dosledno izvajanje sprejetih sklepov (str. 33–34v).

Indice	
Terminaz. Copiarina	153/2 p. l'istituzione
della Scuola	@ 5 =
Capitoli della Scuola	@ 6 =
Terminaz. Barbaro p. li Palij	@ 7 =
Privilegi de' Scolari	@ 8 =
Per la paga de' Palij	@ 9 =
Paga de' Scolari qđo servono	@ 10 =
Altra Terminaz. nel proposito	@ 11 =
Quali devono esser p' Scolari	@ 12 =
Esenzion di Dazio	@ 12. r.
Esenzion di Esenzioni delle Famiglie	@ 13 =
Esercizio de' Scolari	@ 13. r.
Purgar i Roli de' Scolari	@ 14 =
Esercitarsi debbano li Scolari	@ 15 =
Terminaz. p. la paga de' Scolari	@ 15. r.
Confermazion de' Privilegi	@ 16, e 17
Per l'esame d' Officiali, e concurr.	@ 19
Premienza de' Capi, & Officiali	@ 21 =

Kazalo statuta bratovščine sv. Barbare iz Splitske (DAZD 335, 120/a, str. 57).

Knez kapitan in Francesco Falier, generalni providur za Dalmacijo in Albanijo sta 22. 11. 1783 izdala sklep, s katerim poleg Batistta Doriga, ki je do tedaj skrbel za dostavo prepečenca članom bratovščine določijo še tri topničarje (*scolari*), in sicer: Antonia Doriga, Domenica Narcisa in Zuannea Colonella. Vsakemu topničarju je mesečno pripadalo po 30 liber prepečenca (str. 36).

Koprski bratovščina topničarjev sv. Barbare

Ustanovitev bratovščine

Ko je veronski škof Agostin Valier leta 1580 v duhu navodil tridentinskega koncila vizitiral koprsko škofijo, je bilo v Kopru 20, oziroma 21 bratovščin,³⁴ v zalednih vaseh pa še 45.³⁵ Večina jih je imela svoj statut. Izjema so bile ženske bratov-

³⁴ Valier je 14. februarja v koprski stolni cerkvi ustanovil bratovščino krščanske ljubezni (*Deinde instituit societatem S. me Charitates ...*) (Lavrič, A.: *Vizitacijsko poročilo Agostina Valierja o koprski škofiji iz leta 1579*, str. 51). V treh bratovščinah so bile vključene samo ženske.

³⁵ Lavrič, A.: *Vizitacijsko poročilo Agostina Valierja o koprski škofiji iz leta 1579*, str. 131–135 in 195–196).

Prepis dveh dokumentov iz statuta koprške bratovščine sv. Barbare v dodatku koprškega statuta iz leta 1668 (STKP, str. 283).

ščine³⁶ in bratovščina sv. Barbare, v katero so bili vključeni topničarji (*bombardieri*). Škof je poročal, da je bila bratovščina topničarjev ustanovljena komaj 4 mesece [torej najverjetneje v novembru leta 1579].³⁷ Med do sedaj pregledanimi arhivskimi viri ni zaslediti bratovščinskega statuta ali knjig, ki bi pričale o njenem delovanju in poslovanju.

Koprski statut in bratovščina sv. Barbare

V samem koprskem statutu bratovščina ni ome-

njena, sta pa v V. knjigi statuta iz leta 1668 iz do sedaj neznane bratovščinske *mariogole* objavljena dva zanimiva dokumenta, ki ju je prepisal notar Rizzardo Vida, ki je bil tedanji pisar bratovščine sv. Barbare. V prvem dokumentu je beneški dož Aloysius Mocenigo 19. 8. 1572 naročil koprskemu podestatu Andreju Justinianu, naj ustanovi bratovščino topničarjev, ki naj šteje do 100 članov. Na *Svetu desetih* je bilo tudi sprejeto, naj mu (podestatu) pošljejo dva manjša topova (*due falconetti*), na katerih bi se člani bratovščine urili v streljanju. Sam lahko izbere sposobnega poveljnika, dobro izurjenim topničarjem, pa je bilo dovoljeno nošenje osebnega orožja.³⁸ Drugi dokument je iz leta 1651. V času Kandijske vojne je Girolamo Bragadin, glavni inkvizitor za Istro pregledal omenjeno koprsko bratovščino, ki jo je vodil Gasparo Albertini. Ocenil je,

³⁶ Bratovščina *Materie božje pri servitib*, ki je bila nanovo ustanovljena, in *Križanega v stolni cerkvi* sploh nista imeli statuta, sv. Marije "del bel verde" pa je imela nekaj malega statuta, vendar ga niso mogli videti, ker ga je imel pisar, ki je bil takrat v Benetkah (Lavrič, A.: *Vizitacijsko poročilo Agostina Valerija o koprski škofiji iz leta 1579*, str. 132–134).

³⁷ Lavrič, A.: *Vizitacijsko poročilo Agostina Valerija o koprski škofiji iz leta 1579*, str. 135.

³⁸ STKP, V. knjiga, str. 283.

Oltar svete Barbare v stolni cerkvi (Bonin, 2006).

Oltarna slika sv. Barbare (Bonin, 2006).

da so topničarji dobro izurjeni ter poudaril, da mora vsak topničar po navodilih z 9. 8. 1569 in 28. 11. 1591 za dobro izurjenost vsako leto streljati 8 strelav s topom in vsako prvo nedeljo v mesecu po 4 strele s puško.³⁹

Bratovščino v svojem opisu koprške škofije omenja tudi Naldini, ki navaja, naj bi člani bratovščine nosili kuto iz belega platna.⁴⁰ Bratovščina je imela svoj oltar v koprski stolni cerkvi, kjer oltarna slika s podobo sv. Barbare krasí desno stransko ladjo.

Vesti o bratovščini sv. Barbare v poročilih koprskih podestats in kapetanov

Nekaj vesti o koprskih topničarjih je moč zaslediti v poročilih, ki so jih po opravljenem mandatu v Benetkah podali podestati in kapitani. Tako je podestat Nicolò Bondumier v svojem poročilu leta 1579 omenil, da je dož ukazal, naj v Kopru

ustanovijo bratovščino topničarjev (tako, kot so jih ustanovili že v drugih mestih na *Terra ferma*), vendar do njene ustanovitve ni prišlo. Pravi pa, da so sicer bili v Koper že poslani manjši topovi (*falconeti*)⁴¹ in krogle za vaje.⁴² Alessandro Zorzi je nato leta 1581 poročal, da je v mestu zadovoljiva količina topništva in smodnika za katero skrbi poveljnik topničarjev Antonio Santorio.⁴³ Prav tako je podestat Alvise Morosini v poročilu iz 17. marca 1583 omenil, da je bila v Kopru nedavno ustanovljena bratovščina topničarjev⁴⁴ in da je bil za poveljnika izvoljen Antonio Santorio, ki je hkrati skrbel tudi za orožje in nadziral celotne koprške soline. Ker na začetku niso preverili njegovega znanja, so bili topničarji slabo izurjeni, in ti so prosili, naj jim dajo boljšega poveljnika. Kapitan je v poročilu potrdil poveljnikovo nesposobnost in predlagal, naj nasta-

³⁹ STKP, V. knjiga, str. 283–284.

⁴⁰ Naldini, P.: *Cerkveni krajepis ali Opis mesta in škofije Justino-polis, ljudsko Koper*, str. 179.

⁴¹ Njihove krogle so bile težke od 3 do 4 libre (Lo Zingarelli, str. 655).

⁴² AMSI VI, str. 84.

⁴³ AMSI VI, str. 98.

⁴⁴ Bratovščino naj bi ustanovil podestat Nicolò Donado (AMSI VII, str. 123), ki pa v svojem poročilu senatu o njeni ustanovitvi ni poročal.

vijo novega. Ta bi (ker je bilo veliko zanimanje za vpis med topničarje) lahko uril večje število le-teh in zaradi neposredne bližine Pirana, Izole in Milj tudi topničarje v teh krajih. Prav tako je podestat predlagal, da bi bilo potrebno ločiti smodnik od ostalega orožja, ki so ga hranili (v zelo neurejenem prostoru) v *armeriji* na glavnem trgu.⁴⁵ V posebnem dodatku k poročilu je poročal tudi o stanju v bratovščini topničarjev. K njemu so v imenu vseh članov bratovščine 2. januarja 1583 prišli bratovščinski gastald Vincenzo Carpatio, pisar Nadal Cantian, blagajnik (*massaro*) Nello Mellizzotto ter topničarji Bortolo Albanese, Filippo di Basti, Zannetto Albanese, Bortolo Callaffa, Elio Baldan, Nicolò de Rizzo, Antonio Schienea, Zorzi Zambon in Andrea de Valtra. V pritožbi so navedli, da se v zadnjih 4 letih (od kar je bila bratovščina ustanovljena) niso "ničesar pametnega naučili". Prisotni so zatrdili, da jih poveljnik Santorio kljub njihovi dobri volji in mladosti ni izuril. Vpisanih je bilo le 42 topničarjev, čeprav bi jih lahko bilo čez 100, vendar so se kandidati zaradi nesposobnega poveljnika izogibali vpisu. Čeprav so ga prosili, naj jih nauči izdelati smodnik, tega ni naredil. Enkrat je sicer poizkusil, vendar ga niso uporabili in ne vedo, ali je bila zmes sploh učinkovita. Ko so enkrat mesečno streljali, poveljnik ni izstrelil niti enega strele, čeprav so ga prosili, naj po njihovem navodilu vsaj enkrat poizkusi. V prošnji zahtevajo, naj jim zagotovijo sposobnega poveljnika, sicer bodo izstopili iz bratovščine.⁴⁶ Očitno pa se kljub pritožbi topničarjev in podestatovem poročilu o stanju v koprski bratovščini sv. Barbare ni nič spremenilo, saj je junija 1584 podestat in kapitan Giacomo Lion navedel, da bratovščino, ki šteje 50 članov, vodi poveljnik Antonio Santorio. Večinoma so jo sestavljali revni mornarji, ki so služili na različnih ladjah, v mestu pa imajo tudi zadovoljivo količino orožja in smodnika. Po besedah poveljnika naj bi bili topničarji dobro izurjeni in bi jih Republika v primeru potrebe lahko uporabila na ladjah. Iz finančnega poročila za komunsko davčno blagajno je razvidno, da so za stroške vzdrževanja dveh topničarjev leta 1582 porabili 855 lir in 12 solidov, za stroške streljanja (*palij*) pa 248 lir.⁴⁷ Prav tako je v poročilu prihodkov in stroškov davčne blagajne za leto 1584 zabeležen strošek dveh topničarjev (letno 132 dukatov) in topničarskega *palija* (29 dukatov).⁴⁸

V poročilih posameznih koprskih podestats se razlikujejo tudi podatki o številu topničarjev. Tako je Zuanne Malipiero leta 1585 omenil, da je bilo v mestu 40 topničarjev, ki so bili dobro izurjeni in so skrbno hranili smodnik.⁴⁹ Že 3 leta kasneje (1588) je podestat Giacomo da Ca de Pesaro poročal, da v mestu deluje bratovščina topničarjev, ki ima 120 članov in jih poveljnik stalno uri.⁵⁰ Po podatkih podestata Antonia Bona naj bi bilo novembra 1589 v bratovščino topničarjev vpisanih 126 članov, od katerih je bilo od 60 do 70 dobro usposobljenih za službovanje tako na morju kot tudi na kopnem. Vodila sta jih poveljnik in podpoveljnik, vsak mesec pa so vadili s *falconeti* in drugimi vrstami topniškega orožja. Orožje in smodnik so hranili v skladišču na glavnem trgu, vendar ni bilo niti ponoči niti podnevi straženo, kar bi, če bi nepoklicani orožje ukradli ali zažgali, lahko privedlo do težkih posledic. Podestat je kot primer navedel pobeg zaradi dolgov zaprtega Tržacana, ki so ga rešili drugi Tržacani, ki so z ladjo prišli pred mesto, preplezali mestno obzidje ter oboroženi z arkebuzami in železnimi drogovi razbili ključavnice in iz zapora rešili priprtega. Zaradi ropota se je zbudil eden izmed podestatovih pomočnikov, ki pa se zaradi presenečenja ni mogel zoperstaviti napadalcem, in ti so ga smrtno ranili. Ker bi ti lahko uničili orožarno s smodnikom, bi bilo potrebno vzpostaviti stražo (na trgu pri loži), ki bi štela od 20 do 25 vojakov in bi skrbela, da se taki primeri ne bi več ponavljali. Pri tem ne bi smeli zmanjšati posadke v Levjem gradu, temveč na trg poslati le nižjega oficirja, ki bi vodil stražo.⁵¹

Vincenzo Morosini je 7. julija 1593 poročal, da je bil nekaj dni pred njegovim odhodom namesto pokojnega poveljnika bratovščine topničarjev izbran nov poveljnik.⁵² Po podatkih podestata Francesca Capella (poročilo z dne 17. 5. 1596) naj bi bilo v mestu 250 topničarjev, njihov poveljnik pa je bil Rocco Brignolli.⁵³ Giovanni Francisco Sagredo 14. 2. 1598 navaja, da je v mestu 100 topničarjev ter da se dobro stoječi meščani nočejo vpisati med topničarje, revni pa kljub svojim sposobnostim nimajo te možnosti. V mestu je bilo skladišče orožja s plačanim orožarjem. V skladišču je bilo 241

solidov, za palij pa 179 lir in 16 solidov.

⁴⁹ AMSI VI, str. 411.

⁵⁰ AMSI VI, str. 417.

⁵¹ AMSI VI, str. 422–423.

⁵² AMSI VI, str. 437.

⁵³ AMSI VII, str. 97. V poročilu podestata Hieronima Conatarina leta 1601 je omenjen kot Rocco Brugnoli (AMSI VII, str. 115), v poročilu Nicoloja Grimanija leta 1603 pa kot Rocho Brognoli. Doma je bil iz Brescie (AMSI VII, str. 123).

⁴⁵ AMSI VI, str. 390–391.

⁴⁶ AMSI VI, str. 396–398.

⁴⁷ AMSI VI, str. 401–405.

⁴⁸ AMSI VI, str. 398–399. Ob vrednosti 6 lir in 4 solide za dukat so za stroške topničarjev torej porabili 818 lir in 8

arkebuz, vendar jih je bilo veliko poškodovanih in bi jih bilo potrebno poslati v Benetke na popravilo.⁵⁴ Svoje poročilo je 8. 7. 1600 v senatu podal tudi podestat Marc'Antonio Contarini. Potrdil je, da je v mestu 100 topničarjev in čeprav vadijo vsako prvo nedeljo v mesecu niso najbolj izurjeni. Ker so povečini revni nimajo svojih arkebuz in bi jih bilo 44 izmed njih potrebno oborožiti zaradi naraščajoče uskoške nevarnosti.⁵⁵ Eden izmed topničarjev, ki je skrbel za topništvo, je bil poleg 7 vojakov stalno nameščen v Levjem gradu. V primeru nevarnosti bi mu priskočili na pomoč drugi iz mesta.⁵⁶ Novembra leta 1606 je podestat Francesco Boldù opozoril, da je 100 topničarjev pod poveljstvom Rocca Brignolija, ki se urijo z javnim orožjem (na javne stroške) slabo izurjenih in discipliniranih, ter da bi se bilo v primeru nevarnosti na njih težko zanesti.⁵⁷ Po podatkih Marca Valierja julija 1626 naj bi bila četa 100 topničarjev oborožena z *mušketami*, in naj bi bila primerljiva s podobnimi četami v drugih beneških mestih.⁵⁸ Pier Alvise Barbaro je decembra 1627 poročal, da je v mestu 105 topničarjev. Večina jih je bilo zadovoljivo izurjenih, nekaj novih pa z dobrimi delovnimi navadami pripravljenih na delo. V njegovem mandatu je bilo precej kandidatov zavrženih, ker so izbirali le najsposobnejše.⁵⁹ V nedatiranem poročilu (vsekakor pa po letu 1633) naj bi v mestu bilo 120 topničarjev,⁶⁰ enako število pa naj bi jih bilo tudi leta 1641, vendar naj ne bi bili dobro disciplinirani.⁶¹ Podestat Pietro Basadonna je v poročilu februarja 1650 v Kopru navedel 140 topničarjev, v Piranu pa 30.⁶² Stefano Capello je junija 1652 poročal, da je kljub odloku *Sveta X.* z dne 19. 8. 1572, ki je določal do 100 članov bratovščine, v mestu 130 članov, med katerimi so nekateri celo neoboroženi. Ker je povečano število velik strošek za mestno blagajno⁶³ ter jih je težje izuriti, je zahteval, naj njihovo število zmanjšajo na 100, kot je tudi

zapisano v njihovi *mariogoli*.⁶⁴ Tako je bilo leta 1663 v Kopru 100 topničarjev, v Piranu 50, v Miljah pa 8.⁶⁵ Podestat Agostin Barbarigo je v poročilu aprila 1669 opozoril, da je opazil primanjkljaj v številu topničarjev, zato je četo zapolnil z najsposobnejšimi mladeniči, ki naj bi bili po rednih mesečnih urjenjih sposobni opravljati svoje delo. V mestu je bila številna artilerija (54 kosov), vendar pa orožja razen nekaj *falconetov* in *petrier* večinoma niso uporabljali.⁶⁶ Zmanjšano število topničarjev je opazil tudi podestat Pietro Loredan, ki pa naj bi četo prav tako zapolnil in po njegovih podatkih naj bi ob rednem urjenju stalno napredovali v usposobljenosti.⁶⁷ Po podatkih Baldosserja Zena (leta 1672) naj bi trdnjavo *Castel Leone* varovala 2 topničarja, ki sta mesečno prejela vsak po 3 dukate.⁶⁸ Podestat Zuan Gabriele Contarini je 1677 poročal, da je odpustil nesposobne topničarje in četo izpopolnil z mladimi.⁶⁹ Angelo Morosini je 1678 poročal, da je zahteval, naj topničarji vadijo strele v tarčo kot je določeno v *mariogoli* ter da vzdržujejo določeno število topničarjev. V okviru javne službe je hotel

Stotnik koprskih topničarjev (Caprin, G.: *L'Istria nobilissima*, str. 181).

⁵⁴ AMSI VII, str. 106.

⁵⁵ AMSI VII, str. 112.

⁵⁶ AMSI VII, str. 120.

⁵⁷ AMSI VII, str. 140.

⁵⁸ AMSI VII, str. 297.

⁵⁹ AMSI VII, str. 300.

⁶⁰ AMSI VII, str. 309.

⁶¹ AMSI VII, str. 324.

⁶² AMSI VII, str. 336.

⁶³ Povečano število topničarjev, ki so bili oproščeni določenih dajatev (podobno kot člani Velikega sveta), je sorazmerno bolj obremenilo druge meščane, kar je povečevalo splošno nezadovoljstvo, zlasti pa stroške vzdrževanja orožja in povečane uporabe smodnika.

⁶⁴ AMSI VII, str. 339.

⁶⁵ AMSI VII, str. 351.

⁶⁶ AMSI VIII, str. 99.

⁶⁷ AMSI VIII, str. 104–105.

⁶⁸ AMSI VIII, str. 118. Za oba je bil letni strošek davčne blagajne 446 lir in 8 solidov.

⁶⁹ AMSI VIII, str. 127.

dobiti mojstra, ki bi bil sposoben popraviti ležišča (*letti*) topov, s katerimi naj bi topničarji streljali, vendar ni dobil primerne človeka. Zaradi tega večina topništva kljub manjšim poškodbam ni bila primerna za uporabo.⁷⁰

Očitno pa se stanje med topničarji tudi kasneje ni veliko izboljšalo, saj je podestat Zuanne Renier leta 1727 poročal, da topničarje sestavljajo kmetje in mornarji, ki niso usposobljeni za potrebe, ki jih zahteva *Magistrat za topništvo*, zato jih je potrebno zamenjati s tistimi, ki jih sodelovanje v topničarski enoti zanima. Dosledno je potrebno upoštevati vse predpise in odloke, ki jih je v ta namen izdal omenjeni *Magistrat*.⁷¹

Zaključek

Bratovščini sta bili ustanovljeni v istem časovnem obdobju: koprski konec leta 1579, splitska pa v začetku leta 1582. Po bratovščinskem statutu naj bi bilo v Splitu do 20, v Kopru pa do 100 članov, vendar je bilo zaradi neurejenih razmer v Kopru v začetnem obdobju le 42 članov bratovščine. Število članstva je v Splitu že leta 1604 naraslo na 40 (kasneje na 60), v Kopru pa je bilo leta 1588 120 topničarjev. Ker se je število koprskih članov kljub njihovi slabi izurjenosti povečevalo, so podestati zlasti zaradi povečanih stroškov vzdrževanja zahtevali, naj se njihovo število v skladu z bratovščinskim statutom zniža na 100.

Vzdrževanje topničarjev (za opravljanje službe so dobivali plačo), njihovo urjenje, strelska tekmovanja (in nagrade na njih) ter nabavo smodnika so krili iz javne (mestne) blagajne. Člani (vseh bratovščin topničarjev v Republiki) so bili skupaj z njihovimi družinskimi člani oproščeni vseh osebnih davkov v denarju in delu ter vseh obveznosti, razen tistih, ki so se nanašale na njihovo službo. Prav tako jim v svojih hišah ni bilo potrebno gostiti javnih oseb. Svobodno so lahko (razen v Benetkah) nosili orožje tako v mestu kot na njegovem teritoriju ter v vseh krajih Beneške republike. Splitska bratovščina je z določili statuta skrbela (tako kot verjetno tudi koprski), da v njo ne sme biti vpisan noben tujec ali popotnik, ki ne bi imel prebivališča v mestu, da morajo vsi člani plačevati luminarijo, se udeleževati zasedanj bratovščinskih kapitljev in verskih obredov ter poskrbeti za dostojen pokop svojega "brata" ali njegovega družinskega člana. Čeprav naj bi ob vpisu novih članov (topničarjev) izbirali le najbolj sposobne (aktivne in fizično močne

obrtnike in trgovce, niso pa sprejemali kmetov), stalno preverjali njihovo izurjenost in sproti odpravljati pomanjkljivosti (redne vaje in mesečna tekmovanja), se iz različnih poročil in sklepov beneških funkcionarjev zdi, da sama pravila niso veliko pripomogla k usposobljenosti topničarjev, temveč je bilo vse prepuščeno sposobnostim posameznih poveljnikov čete.

Viri in literatura

Viri

DAZD (Državni arhiv Zadar), fond 335, Bratovštine u Dalmaciji 1406–1866, serija 26, 120/a, Split, Scuola de'Bombardieri 1582–1788.

Objavljeni viri in literatura

AMSI (*Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*): Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria, vol. VI, fascicolo 1–2. Parenzo: Società istriana di archeologia e storia patria. Tipografia Gaetano Coana, 1890, str. 45–103.

AMSI: Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria, vol. VI, fascicolo 3–4. Parenzo: Società istriana di archeologia e storia patria. Tipografia Gaetano Coana, 1891, str. 383–442.

AMSI: Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria, vol. VII, fascicolo 1–2. Parenzo: Società istriana di archeologia e storia patria. Tipografia Gaetano Coana, 1891, str. 97–154.

AMSI: Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria, vol. VII, fascicolo 3–4. Parenzo: Società istriana di archeologia e storia patria. Tipografia Gaetano Coana, 1891, str. 279–35.

AMSI: Relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria, vol. VIII, fascicolo 1–2. Parenzo: Società istriana di archeologia e storia patria. Tipografia Gaetano Coana, 1892, str. 87–183.

Boerio, Giuseppe: *Dizionario del dialetto veneziano*. Firenze: Giunti, 1998.

Caprin, Giuseppe: *L'Istria nobilissima. Parte II*. Trieste: Italo Svevo, 1992.

Cvitanović, Vlade: *Bratovštine grada Zadra. Zadar (geografija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura)*. Zbornik, Zagreb: Matica Hrvatska, 1964.

Kečkemet, Duško: *Židovi u povijesti Splita*. Split: Jevrejska općina, 1971.

Lavrič, Ana: Vizitacijsko poročilo Agostina Valierja o koprski škofiji iz leta 1579. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, 1986.

⁷⁰ AMSI VIII, str. 136.

⁷¹ AMSI VIII, str. 163.

L'immagine del Palio: *Storia e cultura e rappresentazione del Palio di Siena*. Firenze: Banca Monte dei Paschi di Siena SpA (uredniki: Maria A. Ceppari Ridolfi, Marco Ciampolini, Patrizia Turrini), 2001.

Lo Zingarelli: Vocabolario della lingua italiana di Nicola Zingarelli. Bologna: Zanichelli editore, 1997.

Maniaci, Marilena: *Archeologia del manoscritto: metodi, problemi, bibliografia recente*. Roma: Viella, 2005.

Marpurgo, Viktor: *Daniel Rodriguez i osnivanje splitske škole u XVI. stoljeću*. Zagreb: JAZU, 1962.

Naldini, Paolo: *Cerkveni krajepis ali Opis mesta in škofije Justinopolis, ljudsko Koper*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije: Škofija (urednik Darko Darovec), 2001.

Novak, Grga: *Povijest Splita* (II. knjiga). Split: Matica Hrvatska, 1961.

Rosamani, Enrico: *Vocabolario giugliano*. Trieste: Lint, 1999.

Schauber, Vera – Schindler, Hanns Michael: *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan v letu*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1995.

Stipišić, Jakov: *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi: latinska paleografija, opća diplomatika, kronologija*. Zagreb: Školska knjiga, 1972.

STKP, Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668: za objavo priredil Lujo Margetić, Koper – Capodistria: Pokrajinski arhiv Koper, Rovinj – Rovigno: Center za zgodovinske raziskave, 1993.

Lavallée, Joseph: *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de la Dalmatie*, Paris: De l'imprimerie de Pierre Didot l'aîné, au Palais des sciences et arts, 1802.

Zapis in podoba: Publikacije Arhiva Republike Slovenije, Katalogi 15. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996.

Riassunto

MARIEGOLA DELLA CONFRATERNITA DI SANTA BARBARA E RELAZIONI DEI FUNZIONARI VENEZIANI SUL FUNZIONAMENTO DELLA CONFRATERNITA CAPODISTRIANA DI SANTA BARBARA

Lo sviluppo dell'economia mercantile, la formazione delle città, il delinearsi dei mestieri nonché una moltitudine di altri avvenimenti sociali nella sfera religiosa, morale ed ideologica hanno influito sullo sviluppo della società medioevale, creando le

condizioni che hanno permesso varie forme di aggregazione e al contempo un diverso atteggiamento nei confronti delle opere benefiche, dell'accettazione della carità e della povertà in generale. La dinamica sociale cambiò in modo tale che la chiesa come istituzione e lo stato permisero (e resero possibile) la formazione di confraternite laiche. Oltre all'elemento religioso e a quello sociale era presente soprattutto nella formazione delle confraternite l'interesse economico di determinati gruppi sociali e di singoli. Nelle città il sistema dei rapporti sociali non era più basato sulla conoscenza individuale, ma si iniziarono a formare nuove forme di solidarietà incentrate su un determinato gruppo di popolazione (i membri della confraternita o delle organizzazioni professionali). A causa del funzionamento di tipo protettivo e difensivo di queste organizzazioni venivano sottolineati gli interessi del gruppo, mentre norme regolavano l'ammissione di nuovi membri (specialmente nel caso di confraternite organizzate secondo criteri professionali) ovvero limitavano la concorrenza reciproca. In ambito al concetto cristiano medioevale di carità si delineò la convinzione che fosse sensato appoggiare solamente le persone note, ossia i membri impoveriti (bisognosi) della propria comunità (la maggior parte delle opere di beneficenza aveva un orientamento di classe – le confraternite si occupavano di regola delle vedove e degli orfani dei confratelli ovvero dei membri impoveriti), anche se svariate istituzioni (sulla base di determinate condizioni e regole) tentavano di prendersi cura anche degli altri poveri (es. con la fondazione di ospizi).

Le confraternite di Santa Barbara sono state fondate nello stesso periodo: quella di Capodistria alla fine del 1579, quella di Spalato all'inizio del 1582. In base allo statuto della confraternita di Spalato ci sarebbero stati 20 aggregati, mentre il numero dei membri nella confraternita di Capodistria poteva arrivare fino a 100. A causa della iniziale situazione di disordine, il numero degli aggregati della confraternita capodistriana era solo di 42. Nel 1604 il numero degli aggregati di Spalato era cresciuto già a 40 (più tardi a 60), mentre a Capodistria nel 1588 vi erano già 150 bombardieri. Poiché, nonostante il manchevole addestramento, il numero degli aggregati di Capodistria aumentava in continuazione, e considerati i costi crescenti del loro mantenimento, i podestà esigettero che il loro numero, in sintonia con le disposizioni dello statuto venisse diminuito a 100.

Il mantenimento dei bombardieri (per lo svolgimento del lavoro ricevevano un salario), il loro addestramento, le gare di sparo, dette palio (e i

premi conferiti nel loro ambito) e l'acquisto di polvere da sparo venivano coperti dalla cassa pubblica (cittadina). I membri (di tutte le confraternite dei bombardieri nella Serenissima) erano esonerati assieme ai loro membri famigliari dal pagamento di ogni imposta personale in denaro e in opera, nonché di ogni altro obbligo, con eccezione di quelli legati al loro lavoro. Allo stesso modo non erano obbligati a ospitare nelle loro case personaggi pubblici. Erano liberi (con eccezione di Venezia) di portare le armi nella città come nel suo territorio e in tutte le località della Repubblica di Venezia. In base ai dettami del proprio statuto la confraternita di Spalato (come probabilmente anche quella di Capodistria) doveva prendersi cura che non venisse ammesso all'iscrizione nessuno straniero o viaggiatore privo di dimora in città, che tutti i membri pagassero il luminario, prendessero parte alle radu-

nanze capitolari della confraternita, ai riti religiosi e assicurarsi che i membri avessero avuto un funerale dignitoso. Molte regole dello statuto si occupavano della "cura" della vita post terrena dei propri confratelli.

Anche se, all'atto di iscrizione dei nuovi aggregati (bombardieri) potevano venir scelti solo i più capaci (artigiani e commercianti attivi e fisicamente preparati, mentre non venivano ammessi i contadini), bisognava verificare continuamente il loro addestramento ed eliminare man mano le manchevolezze (con esercitazioni regolari e gare mensili), esaminando le diverse relazioni e conclusioni dei funzionari veneziani sembra, che le regole non abbiano contribuito più di tanto sull'abilitazione dei bombardieri, ma il tutto veniva rimandato alle capacità dei singoli comandanti delle truppe.